

Emilie Szwajnoch, streszczenie rozprawy doktorskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Politycznych

***Poza zaufaniem i autorytarnym nadzorem: Budowa Systemu Zaufania
Społecznego w warunkach rozproszonej biurokracji***

Niniejsza rozprawa podejmuje analizę wybranych aspektów rozwoju i działania chińskiego Systemu Zaufania Społecznego (SZS). Często przedstawiany w popularnych narracjach jako orwellowskie narzędzie wszechobecnego nadzoru obywateli, SZS przyciągnął uwagę opinii publicznej jako dowód zwrotu Chin w kierunku autorytaryzmu wspieranego przez nowoczesne technologie. Poprzez analizę ponad 400 chińskich dokumentów oraz odwołania do literatury przedmiotu, badanie to dąży do dostarczenia bardziej zniuansowanej oceny roli Systemu w strukturach zarządzania Chińskiej Republiki Ludowej, w szczególności jego potencjalnego wkładu w umacnianie autorytarnej kontroli nad obywatelami.

Kierunek analizy w rozprawie jest wyznaczony przez dwa główne pytania badawcze. Pierwsze dotyczy tego w jaki sposób System Zaufania Społecznego może wzmacniać autorytarną kontrolę Pekinu i cenzurę skierowane wobec osób fizycznych, a tym samym wspierać autorytarny charakter chińskiego reżimu. Drugie dotyczy tego, co proces budowy SZS ujawnia na temat zdolności państwa chińskiego do opracowywania i wdrażania złożonych projektów, które wymagają współpracy licznych podmiotów biurokratycznych.

Rozprawa składa się z siedmiu rozdziałów oraz poprzedzającego je wstępu i następującego po nich zakończenia z wnioskami i rekomendacjami dla dalszych badań. Rozdział pierwszy wprowadza ramy teoretyczne projektu badawczego. Obejmuje zagadnienia związane z tradycyjnym i nietradycyjnym podejściem do bezpieczeństwa, dyskusję nad założeniami teorii sekurytyzacji i jej zastosowaniem w warunkach niedemokratycznych, a także krótkie omówienie literatury dotyczącej chińskiej biurokracji. Rozdział ten wyjaśnia również, jaką rolę w badaniu SZS odgrywają kwestie sekurytyzacji i biurokracji.

Rozdział drugi prezentuje przegląd literatury dotyczącej SZS. Zawiera informacje na temat podstawowego kształtu Systemu, jego funkcjonowania, historii oraz postrzegania przez chińskie społeczeństwo. Rozdział kończy się wskazaniem luki badawczej, którą niniejsza rozprawa stara się wypełnić. Rozdział trzeci opisuje metody i etapy badań, wyjaśniając m.in., na których elementach Systemu autorka koncentruje uwagę i dlaczego.

Kolejne cztery rozdziały mają charakter empiryczny. Rozdział czwarty koncentruje się na rozwiązaniach SZS zaprojektowanych na szczeblu centralnym, przeznaczonych do wdrożenia na niższych poziomach administracji. Omawia zarówno te elementy Systemu, które zostały stworzone zgodnie z jego głównym założeniem ('core assumption of the Social Credit System'; rozumianym jako

podwyższanie kosztów naruszenia przepisów prawnych poprzez sankcje wspólne i reputacyjne), jak i te, które od niego odbiegają. W tym drugim przypadku omówione są również potencjalne przyczyny braku odpowiedniej koordynacji na szczeblu centralnym. Oprócz rozwiązań bezpośrednio związanych z cenzurą i środkami kontroli reżimu, rozdział czwarty analizuje także mechanizmy najczęściej stosowane wobec osób fizycznych.

Rozdział piąty jest częściowo analogiczny do czwartego, lecz omawia wyniki analizy rozwiązań SZS rozwijanych i wprowadzanych na szczeblu lokalnym. Przedstawia zarówno te rozwiązania, które są zgodne z wytycznymi centralnymi, jak i te, które od nich odbiegają, oraz ocenia ich zgodność z głównym założeniem SZS. Rozdział szósty również dotyczy rozwiązań lokalnych, jednak koncentruje się wyłącznie na lokalnie opracowanych systemach punktowych dla osób fizycznych. Omawia zakres ocen punktowych, dostępne informacje o ich funkcjonowaniu, kwestie techniczne, konsekwencje dla osób fizycznych oraz potencjał tych mechanizmów w zakresie wzmacniania autorytarnej kontroli nad obywatelami.

Rozdział siódmy poświęcony jest problemowi tzw. „akt zaufania” (‘trustworthiness dossier’). Akta, czy też rejestry, stanowią istotny i często pojawiający się element Systemu, który potencjalnie mógłby pełnić funkcję kompleksowego źródła informacji o osobach nim objętych. Z różnorodnej grupy akt wymienionych w analizowanych dokumentach wyodrębniono określone, powtarzające się typy akt. Omówiono cele, jakim mogą służyć poszczególne rodzaje rejestrów, a także wyzwania związane z wymianą danych, nawet na poziomie lokalnym. Oprócz refleksji nad tym, w jaki sposób rejestry mogłyby zwiększać zdolności inwigilacyjne reżimu, rozdział ten wskazuje na niejasność ich zakresu i zastosowania. Wreszcie, aby podkreślić, że złożoność SZS nie kończy się na rozwiązaniach omawianych w poprzednich rozdziałach ani na aktach zaufania, w rozdziale omówiono również inne elementy Systemu, takie jak oceny i klasyfikacje pojawiające się w różnych obszarach zarządzania i w poszczególnych lokalizacjach.

Zgodnie z wynikami badań autorka argumentuje, że System Zaufania Społecznego nie jest narzędziem istotnie wzmacniającym kontrolę i wysiłki cenzorskie Pekinu. Osadzony w już istniejących przepisach i regulacjach, SZS w naturalny sposób wspiera logikę różnych obszarów zarządzania (a tym samym charakter reżimu), lecz nie przynosi zasadniczych innowacji. Co więcej, ustalenia sugerują, że przypadek budowy SZS ujawnia ograniczoną zdolność Pekinu do sprawnego opracowywania i wdrażania złożonych projektów wymagających współpracy wielu podmiotów biurokratycznych na różnych szczeblach administracji. Ograniczenia te wynikają ze sprzecznych interesów biurokratycznych, ujawniających się już na szczeblu centralnym. Ma to miejsce wbrew trendowi centralizacji i wzmożonej kontroli nad instytucjami za rządów Xi Jinpinga. Co istotne, w procesie kształtowania własnych rozwiązań w ramach SZS podmioty biurokratyczne na różnych szczeblach administracji częściej wydają się kierować logiką istniejącą już w ich obszarach zarządzania oraz własnymi interesami niż przyczyniać się do budowy spójnego ogólnokrajowego Systemu.